

Міністерство освіти і науки України
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Університет Ауреля Влайку (Румунія)
Університет «Лучіана Блага» (Румунія)
Центральна бібліотека Болгарської
Академії наук (Болгарія)
Коледж Санта-Фе (США)
Державний університет Сан-Паулу (Бразилія)
Університет Метрополітен Лондон (Великобританія)
Національний університет «Одеська політехніка» (м. Одеса)
Західноукраїнський національний університет (м. Тернопіль)
Державний архів Полтавської області
Центральна бібліотека Полтавської міської територіальної громади

Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи

**МАТЕРІАЛИ
X МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
25 листопада 2025 року**

Полтава

Аліна Бужинська

Науковий керівник – к.філол.н., доцентка Чередник Л.А.

м. Полтава

АДАПТАЦІЯ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Багатофакторність процесів, що зумовлюють цифрову трансформацію архівної сфери, значно виходить за межі простого технологічного розвитку. Її основою є необхідність забезпечення належного рівня збереження, доступності та захисту національної документальної спадщини, що набуває особливої актуальності в сучасних умовах.

Центральним елементом цифровізації є оцифрування документів, тобто, процес перетворення документів з аналогової форми у цифрову, придатну для довготривалого зберігання та ефективного використання.

Варто окреслити основні чинники, що стимулюють оцифрування. Коротко схарактеризуємо їх.

1.Захист від фізичної втрати. Унаслідок бойових дій частина фондів була пошкоджена або знищена. За цих умов цифрові копії виконують функцію страхового ресурсу та гарантують збереження інформації незалежно від стану оригіналів [3, с.6].

2.Розширення доступу. Цифрові технології усувають територіальні обмеження, забезпечують швидкий доступ до документів дослідникам, громадянам та освітянам. Це підвищує відкритість архівів і запобігає монополізації даних окремими користувачами.

3.Збереження оригіналів. Створення цифрових копій дозволяє працювати з інформацією без фізичного контакту з документами, що подовжує строк зберігання та зменшує навантаження на фонди [1, с.6].

4. Інтеграція у міжнародний простір. Цифрові колекції дають змогу представити українські архіви на європейських платформах, зокрема таких, як

Archives Portal Europe та Europeana, що робить нашу документальну спадщину доступною для світової спільноти [4, с.227].

5. Протидія фальсифікаціям. Публікація оцифрованих документів, створює відкриту доказову базу, що сприяє поширенню достовірних відомостей та протидіє маніпулятивним історичним наративам.

Тобто, цифровізація не є лише проявом технічної модернізації, а виступає стратегічним механізмом забезпечення стійкості архівної галузі та збереження національної пам'яті.

Процес цифрової трансформації українських архівів, від окремих ініціатив до масштабного державного проєкту, суттєво прискорився в останні роки у відповідь на нові виклики. Перші кроки було здійснено у 2000 році, коли було створено вебсайт Державного комітету архівів, а у середині 2000-х розпочалися перші проєкти зі сканування документів, темпи яких обмежувалися нестачею ресурсів.

Відчутні зміни відбулися з початку 2020-х років завдяки активізації роботи Державної архівної служби України, розширенню міжнародного співробітництва (зокрема в межах угоди з FamilySearch International) та ухваленню у 2022 році Програми оцифрування архівних інформаційних ресурсів на 2022–2025 роки. У 2023 році архівні установи створили понад 21 млн цифрових копій документів – більше, ніж за всі попередні роки незалежності. Україна увійшла до світових лідерів, посівши друге місце у світі за темпами оцифрування, попри складні умови воєнного часу [4, с.225].

Успішна цифровізація спирається на три ключові компоненти: сучасну технологічну інфраструктуру для оцифрування, чітку організацію цифрових фондів для їх зберігання та використання, а також розвиток орієнтованих на користувача електронних послуг. Разом вони створюють комплексну екосистему, що трансформує архівну галузь.

Технічна основа для цифровізації складається зі спеціального обладнання, з-поміж яких насамперед слід назвати високоточні сканери-планетарії та

пристрої для обробки мікрофільмів і аудіовізуальних матеріалів. Важливим складником є електронна платформа «ARCHIUM», що забезпечує онлайн-доступ та єдину обробку електронних архівних ресурсів відповідно до міжнародних стандартів.

Варто зазначити, що на основі платформи ARCHIUM створено Міжархівний пошуковий портал, що надав можливість об'єднати електронні ресурси державних архівів в одному онлайн-просторі. Наразі портал уможлиблює доступ до понад 38 000 архівних колекцій і 11,4 мільйона оцифрованих документів через єдиний інтерфейс. Завдяки цій інтегрованій інфраструктурі ARCHIUM надає технологічну можливість для створення систематизованої цифрової архівної бази [4, с.226].

Ключовим активом є Цифровий фонд користування (ЦФК), організація якого є наступним логічним кроком після оцифрування. Належно структурований ЦФК забезпечує можливість розгортання широкого спектра електронних послуг. Загалом концепція ЦФК передбачає формування та організацію цифрових копій документів для різних цілей. Процес оцифрування створює кілька типів копій, основними з яких є:

1) Майстер-копія – це цифрова копія з високою роздільною якістю, призначена для довготривалого зберігання. Зазвичай, доступ до неї суворо обмежений. Використовується для відновлення документів у разі втрати оригіналу або створення нових робочих копій [1, с.7].

2) Робоча копія – це копія, виготовлена з майстер-копії і призначена для повсякденного використання. Вона надається користувачам через читальні зали або онлайн-ресурси. Для прискорення доступу копія може мати нижчу роздільну здатність [1, с.8].

3) Електронна архівна послуга – це переведення традиційних форм взаємодії між архівом та користувачем у цифровий формат, що робить їх зручнішими та доступнішими [2, с.10]. До таких послуг належать: онлайн-доступ до довідкового апарату, електронний запис до читальної зали,

замовлення справ, подання запитів різних типів, отримання цифрових копій документів та здійснення онлайн-оплат тощо.

Безумовно, що впровадження цих технологій та методик створює комплексну цифрову екосистему, яка кардинально змінює архівну галузь. Однак на шляху її повноцінної реалізації існує низка серйозних викликів.

Попри значний прогрес, цифровізація архівів в Україні все ще зіштовхується з низкою системних проблем, які ускладнюються умовами війни. Їх вирішення є важливим для стабільного розвитку галузі:

Попри значний прогрес, цифровізація архівів в Україні все ще натрапляє на низку системних проблем, які ускладнюються умовами війни. Їх вирішення є важливим для стабільного розвитку галузі.

Фінансові труднощі. Значна кількість проєктів з оцифрування документів залежить від підтримки міжнародних партнерів, тому забезпечення стабільних бюджетних ресурсів залишається ключовою потребою.

Технічні та інфраструктурні ризики. Для масштабної роботи потрібне дороговартісне спеціалізоване обладнання, а також надійні системи для зберігання великих обсягів даних, резервного копіювання й кіберзахисту для запобігання атакам і втраті інформації [1, с.14].

Кадровий дефіцит. Успішна цифровізація вимагає фахівців із сучасними цифровими навичками, тому актуальним є розвиток спеціалізованих програм навчання та підвищення кваліфікації архівістів.

Недосконалість нормативної бази. Правові норми не завжди відповідають потребам цифрового середовища. Необхідне оновлення правила щодо авторських прав, захисту персональних даних та використання міжнародної технічної допомоги.

Виклики воєнного часу. Війна створює як прямі загрози (обстріли, окупація, втрата фондів), так і непрямі (перебої з електропостачанням).

Подолання цих викликів вимагає системної державної підтримки, міжнародної співпраці та чіткого стратегічного бачення майбутнього розвитку архівної галузі.

Для подальшої цифровізації в архівній сфері необхідне комплексне рішення, яке забезпечить збереження, доступність та безпеку документальної спадщини. Передусім слід звернути увагу на такі ключові фактори:

Модернізація інфраструктури. Будівництво резервних центрів обробки даних, хмарних сховищ, систем довгострокового зберігання та оновлення обладнання для цифровізації.

Стандартизація процесів, що включає уніфікацію методологій оцифрування, метаданих та управління електронними архівами й впровадження національних стандартів для цифрових архівів.

Розвиток кадрового потенціалу. Підготовка фахівців не лише з архівної справи, а й інформаційних технологій необхідних для формування та забезпечення ефективного функціонування електронних архівів..

Кібербезпека. Впровадження систем моніторингу, шифрування та контролю доступу для захисту цифрових ресурсів.

Нормативно-правове забезпечення. Врегулювання авторських прав, захисту персональних даних та спрощення процедур міжнародної співпраці.

Прозорість та відкритість. Розвиток онлайн-доступу, практики відкритих даних та просування архівних матеріалів у цифровому середовищі.

Планування безперервності діяльності. Створення процедур відновлення після кіберзагроз, відключень електроенергії та фізичних ризиків.

Також слід зазначити, що використання новітніх технологій, насамперед таких, як штучний інтелект, надає перспективні можливості для архівної справи. Наприклад: автоматичне розпізнавання рукописних текстів; автоматичний переклад архівних описів; інтелектуальний пошук за змістом документів, а не лише за метаданими.

Отже, адаптація архівних документів у контексті цифровізації суспільства забезпечує їх збереження, доступність та інтеграцію в сучасні інформаційні системи, що уможлиблює зробити архівну спадщину відкритою для ширшого кола користувачів.

Попри значний прогрес, процес потребує подолання фінансових, технічних і нормативних викликів та подальшого розвитку цифрової інфраструктури й компетенцій. У комплексі ці зусилля формують основу для сталого розвитку архівної галузі в умовах цифрових трансформацій.

Джерела та література

1. Дідух Л. В., Ковтанюк Т. М. Доступ до цифрового фонду користування документами Національного архівного фонду : методичні рекомендації. Київ : Держ. арх. служба України, Укр. наук.-дослід. ін-т арх. справи та документознавства, 2022. 85 с.

2. Залєток Н. В., Чорноморець Є. М. Впровадження електронних послуг в архівних установах України : методичні рекомендації. Київ : Державна архівна служба України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства, 2022. 76 с.

3. Ковальська Л., Яворська Т., Ковальський Г. Документно-інформаційні ресурси архівів, бібліотек і музеїв: цифрові трансформації та виклики війни. Бібліотечний вісник. 2024. вип. 4. С. 3–18.

4. Флуд Д. В., Яворська Т. М. Цифровізація національної архівної спадщини України в умовах глобальних викликів. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. Вінниця, 2025. Т. 1, вип. 17. С. 224–230.